

ILIE-AUREL URSU*

ORGANIZAREA SISTEMULUI PENITENCIAR ÎN ROMÂNIA SUB CAROL I

Rezultatele, nu tocmai mulțumitoare pentru autoritățile de resort, ale aplicării *Regulamentului Închisorilor* din anul 1862 au impus ca necesitate imperativă revizuirea temeiului legislativ și organizatoric al regimului penitenciar din România, după schimbarea de regim politic survenită în țară prin abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza. Noul cadru juridic și politic consacrat prin cea dintâi Constituție modernă a țării¹, adoptată în vara anului 1866, deschidea seria unor adaptări sau modificări – fie de fond, fie doar formale – și în legislația regimului penitenciar, consfințind, înăsprind sau, după caz, diminuând registrul și regimul pedepselor aplicate diverselor categorii de vinovații și de vinovați aflați în stare de arest sau condamnați definitiv, pe diferite termene, și ispășindu-și pedeapsa într-una din numeroasele închisori publice existente la acea dată în România. În conformitate cu prevederile *Codului penal*, promulgat către finele anului 1864 și intrat în vigoare la 1 mai 1865, urmat și completat la scurtă vreme de *Codul de procedură penală*², fiind apreciat a fi fost mai blând decât codurile similare străine (francez, german, belgian sau italian, din care se inspiraseră autorii lui) în privința pedepselor preconizate pentru variile categorii de infracțiuni, în România s-a instituit principiul legalității pedepselor (art. 2), eșalonate corespunzător gravității faptelor antisociale săvârșite și anume: pedeapsă pentru crime, pedeapsă pentru delict și pedeapsă pentru contravenții. Dintr-o altă perspectivă, pedepsele au fost categorisite în *principale, accesorii și complementare*. Se cuvine precizat, între altele, că, prin Codul penal intrat în vigoare sub regimul politic al lui Cuza Vodă și revizuit prima oară prin legea din 20 februarie 1874, a fost eliminată, din suita pedepselor grave legiferate, tocmai cea supremă, pedeapsa cu moartea. „Pe când alte popoare mult mai civilizate – afirma, cu acel prilej, un coautor de bază al textului Codului, B. Boerescu – se îndoiesc și nu cutează a suprima această pedeapsă, sunt mândru a spune că românii sunt cei dintâi cari au suprimat-o în fapt și vor fi și cei dintâi cari vor suprima-o și din lege.”³ Într-adevăr, pedeapsa supremă, care nu mai fusese aplicată în Principatele Române încă de la

* Doctorand, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași.

¹ Pentru textul Constituției din 1866, vezi C. Hamangiu, *Codul general al României (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1907*, vol. I, *Codurile*, ediția a II-a, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, s.a., p. 3-23.

² Pentru textele ambelor *Coduri*, cuprinzând și modificările ulterioare, vezi *ibidem*, p. 115-310 și, respectiv, p. 803-864; I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiurile vechi și noi, câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, București, 1873, p. 304-386.

³ Cf. Constantin C. Angelescu, *Pedeapsa cu moarte la români în veacul al XIX-lea*, în vol. *idem*, *Scieri alese: drept, istorie, cultură*, coord. Dumitru Vitcu, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 78.

mijlocul secolului XIX, a fost abolită, fiind însă menținută în *Codul de justiție militară*, pentru a fi apoi consacrată, în mod excepțional, în cuprinsul art. 18 al Constituției din 1866: „Pedepșa morții nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute în codul penal militar în timp de resbel”⁴.

Mai târziu însă, în societatea românească și, mai ales, în mediile universitare, au fost exprimate numeroase opinii în favoarea reintroducerii pedepsei capitale, semn că infracționalitatea câștigase teren, generând îngrijorări la nivelul opiniei publice, dar și al celei politice. De pildă, în cuprinsul cunoscutei „Petiții de la Iași”, elaborată în cursul anului 1871, principele Grigore Sturdza – una dintre figurile exponențiale ale Frațiunii libere și independente din Moldova – cerea Parlamentului modificarea Constituției în așa fel încât pedeapsa capitală să poată fi reintrodusă în codul penal printr-o lege ordinară, aplicabilă împotriva asasinilor. Dar, rezervele formulate împotriva acestei propuneri de către junimiștii ieșeni, în frunte cu Titu Maiorescu, au avut câștig de cauză, fără ca celebrul critic literar să fi fost scutit de adversarii lui politici de acuza că ar fi dorit, totuși, să reintroducă spânzurătoarea în societatea românească⁵.

După cum s-a susținut în epocă și dovedit prin numeroase cazuri, infracționalitatea a sporit în România pe fondul îndulcirii legislației penale și, nu o dată, prin toleranța crescută a instanțelor de judecată, reflectată în înmulțirea cazurilor de recidivă. Acestor cauze li se adăuga însă și o alta, nu mai puțin importantă, și anume organizarea defectuoasă, „tradițională” sau învechită, a închisorilor pe sistemul cvasi-generalizat al penitenciarelor mixte pentru condamnații închiși pentru felurite infracțiuni, judecate din perspectiva gravității faptelor comise.

Cu prilejul prezentării Mesajului domnesc la deschiderea Corpurilor legiuitoare din toamna anului 1871, după liniștirea spiritelor agitate în viața politică românească în anii din urmă⁶, Carol I anunța că se vor supune Camerelor legislative unele proiecte de legi vizând modificarea regimului penitenciar existent la acea dată în România, regim care se baza pe sistemul celular mixt, considerat depășit, precum și înființarea unor penitenciare pentru minori⁷. Probabil, lucrurile au trenat, altele fiind urgențele legiuitorilor în acea sesiune și în cele următoare, de vreme ce, peste alți doi ani, în același context, în cuprinsul Mesajului domnesc de deschidere a lucrărilor Parlamentului la 15 noiembrie 1873, se spunea: „În ceea ce privește serviciul penitenciarelor, guvernul așteaptă votarea legii asupra regimului închisorilor, precum și chibzuirea asupra mijloacelor de care s-ar putea dispune pentru zidirile indispensabile”⁸. De această dată, Parlamentul a luat act de așteptarea guvernului și a adoptat, în cursul aceleiași sesiuni, *legea asupra regimului închisorilor* din România, sancționată prin decretul domnesc nr. 169 din 26 ianuarie 1874 și publicată în „Monitorul Oficial” din 1 februarie același an.

Și această lege, ca și celelalte reglementări anterioare în același domeniu, s-a datorat unuia și aceluiași specialist străin adus din Franța spre a reforma sistemul penitenciar, încă

⁴ C. Hamangiu, *Codul general al României (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare), 1856-1907*, vol. I, *Codurile*, ediția a II-a, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907, p. 6.

⁵ Constantin C. Angelescu, *op. cit.*, p. 79.

⁶ Mihai Timofte, *România la 1870-1871. Monarhie sau Republică?*, Iași, Publicațiile Fundației „Petre Andrei”, 1996.

⁷ Vezi, îndeosebi, Emanoil Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar în România cu referințe la trecutul penitenciarelor din Europa și America*, București, s.a., p. 127.

⁸ Apud Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor din România. Studiu comparativ. Legi și obiceiuri*, București, Tipografia Curții Regale, 1900, p. 76.

din anul 1852, de către ultimul voievod al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica⁹, pe numele său Ferdinand Dodun de Perrières. Surprins de împrejurări politice incompatibile cu opera de reformare ce și-a propus-o și pentru care fusese adus, Dodun de Perrières a trebuit să aștepte: mai întâi, consumarea noii faze a „crizei orientale” și a războiului Crimeii care a ilustrat-o, apoi, plecarea din scaun a domnitorului Ghica, la împlinirea mandatului septenal (1856), și realizarea statului național unitar român prin unirea celor două Principate, până când, în sfârșit, noul domn ales al românilor, Alexandru Ioan Cuza, i-a valorificat cunoștințele numindu-l director general al închisorilor din Principatele Unite cu începere de la 11 august 1862. Este drept, ceva realizase specialistul francez chiar și sub regimul ocupației austriece prelungite a Principatelor (1854-1857), elaborând acel *Așezământ pentru administrația închisorei din Iași* din noiembrie 1855. Prin *așezământ* erau reglementate, în acord cu spiritul epocii și cu normele organizatorice aplicate deja în sistemul penitenciar occidental (îndeosebi francez), aspectele privitoare la: personalul închisorii și atribuțiile acestuia, cheltuielile generale incluse în bugetul închisorii, îmbrăcămintea și hrana arestaților, câteva dispoziții generale desprinse din regulamentul de ordine interioară, precum și regimul femeilor osândite, oferind astfel substanța celor cinci capitole, câte cuprindea acel *așezământ*¹⁰.

După înfăptuirea Unirii, valul reformelor structurale declanșat în societatea românească de domnitorul Cuza și de apropiații săi colaboratori a cuprins, firesc, și sistemul penitenciar. La 7 august 1862, guvernul Principatelor Unite, condus de Nicolae Crețulescu, a hotărât reformarea și uniformizarea sistemului penitenciar prin desființarea – începând cu data de 1 octombrie acel an – vechii administrații a temnițelor și intrarea în vigoare, de la aceeași dată, a noului *Regulament pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și cele de binefacere din România*, sancționat de domnitor prin decretul nr. 630 din 11 august același an¹¹. De fapt, așa cum s-a observat deja¹², prin acel regulament a fost extins și uniformizat în Țara Românească același sistem penitenciar din Moldova, nu pentru că acesta din urmă ar fi fost neapărat mai performant, ci pentru simplul motiv că autorul actului normativ era unul și același specialist francez, Fr. Dodun de Perrières. Fără a mai stăruii asupra modului în care a fost organizat și în care a funcționat sistemul penitenciar în societatea românească în vremea domniei lui Al. I. Cuza, trebuie observat că grija majoră a autorităților statului – sub regimul politic al monarhiei constituționale – a constat în asigurarea continuității organizatorice și instituționale în mai toate domeniile vieții publice, situație aparent paradoxală, contrastând vădit cu instabilitatea accentuată a vieții politice¹³.

Legea asupra regimului închisorilor din 1 februarie 1874 cuprindea un număr de șapte „titluri”, cel de al treilea fiind divizat în cinci „capitole”, după cum urmează: 1) *Despre regimul general al închisorilor*; 2) *Despre regimul închisorilor de preveniți*

⁹ Leonid Boicu, *Adevărul despre un destin politic: domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849-1856)*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 89 și urm.

¹⁰ *** *Dispoziții privitoare la închisorile publice în Moldova*, Iași, 1856, p. 46-72.

¹¹ Vezi I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 821-849.

¹² Ovid Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea, cu un studiu necunoscut al lui Constantin Moroii*, Cluj, Tipografia Fondul Cărților Funduare, 1933, p. 64.

¹³ V. M. Russu, *Din frământările politice ale perioadei de instabilitate guvernamentală și parlamentară (1866-1871). Încercări de revizuire a Constituției*, în *AȘUI*, Istorie, serie nouă, secțiunea III-a, tom XVI, 1970, fasc. 2, p. 147-149; idem, *Cauzele luptelor politice dintre grupările liberale și conservatoare în anii instabilității guvernamentale și parlamentare (1866-1871)*, în *CI*, serie nouă, tom VI-VII, Iași, Muzeul de Istorie a Moldovei, 1978-1979, p. 411-437.

și acuzați; 3) *Despre închisorile de osândiți și despre regimul acestor închisori* (I. Despre închisorile de osândiți la muncile silnice; II. Despre închisorile de recluziune; III. Despre închisorile de corecțiune; IV. Despre închisorile de femei; V. Despre nevârstnici); 4) *Închisori de recidivă*; 5) *Cheltuielile închisorilor*; 6) *Dispoziții generale*; 7) *Administrațiunea, atribuțiunea și alcătuirea personalului*.

În deplin acord și cu dispozițiile codului penal în vigoare, noua legiuire, în cuprinsul primului articol, clasifica stabilimentele penitenciare din țară în două categorii: *de prevențiune* și, respectiv, *de osândă*. Cele din prima categorie, putând funcționa în aceeași locație, se deosebeau prin natura vinovăției celui astfel „găzduit”: pentru *delicte* sau pentru *crime*. Cele din categoria a doua se împărțeau în mai multe clase, în funcție de pedepsele pronunțate deja de instanțele de judecată împotriva vinovaților și anume: închisori de pedeapsă corecțională și polițienească; închisori de muncă silnică; închisori de recluziune și, în fine, închisori de detențiune¹⁴.

Aceeași lege consfințea obligația autorităților de resort ca închisorile – puse sub autoritatea nemijlocită a Ministerului de Interne și având o administrație centrală coordonată de un director general – să fie împărțite în diviziuni speciale pentru femei și bărbați, majori și minori, fără posibilitatea comunicării între ei, „supuse regimului penitenciar celular mixt” (art. 2). Se cuvine observat faptul că, deși prin art. 219 din Codul penal¹⁵, se făcea referire la un stabiliment special pentru cei declarați „vagabonzi” (indivizi fără căpătâi, fără domiciliu și fără mijloace de hrană, cu vârste depășind 16 ani), în realitate – lipsind acele stabilimente specifice – erau închiși în „aresturile preventive și de corecțiune” alături de ceilalți arestați pentru delicte de drept comun¹⁶. Regulamente speciale privitoare la securizarea închisorilor, precum și la atribuțiile și responsabilitățile administrative ale autorităților centrale și locale urmau a fi elaborate în imediată perspectivă. În acest sens, sub directa coordonare a Ministerului de Interne și la momentul considerat oportun, urmau a lua ființă, în cadrul fiecărei închisori, o „comisie de priveghere” alcătuită – pentru închisoarea centrală – din președintele și procurorul general al Curții de Casație, alături de primarul capitalei, iar pentru cele din districte, din președinții Curților de apel, procurorul tribunalului, doi membri ai consiliului județean și primarul orașului, fiind admise în structura acestora „orice societăți de patronare libere ce s-ar prezenta spre a lucra la reformarea morală a condamnaților” (art. 5). Toți agenții și funcționarii însărcinați cu paza și administrația închisorilor erau numiți și revocați, prin lege, de ministrul de Interne, iar cei de rang superior (care primeau o leafă lunară de peste 100 lei) erau confirmați prin decret princiar (art. 6).

Regimul de detenție pentru „preveniți” sau „acuzați” reclama existența, în fiecare reședință de județ, a unei închisori cu acest profil, organizată prin mijloacele și răspunderea autorităților locale, cu mențiunea că supravegherea sau paza interioară trebuia asigurată, pe „despărțituri”, de persoane de același sex cu arestații. Acestora din urmă trebuia să li se ofere „chilii singuratice, îndestul de spațioase, sănătoase și bine aerisite”, putând a se întruni sau a lucra în „săli comune” toți cei care își exprimau

¹⁴ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. II, *Legi uzuale (1856-1900)*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1941, p. 250.

¹⁵ Art. 219 din Codul penal: „Acei declarați de vagabonzi se vor aduna într-o monastire sau în alt loc anume determinat prin un regulament de administrațiune publică și se vor supune a învăța o meserie cu care să se poată hrăni, sau vor fi obligați a lucra în meseria ce cunosc. Timpul șederii lor la un asemenea loc va fi de 6 luni până la un an” (*ibidem*, p. 837).

¹⁶ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 77.

asemenea dorință și cărora judecătorul de instrucție le îngăduia. După efectuarea cercetărilor polițienești asupra infracțiunilor de care erau acuzați, urmate de trimiterea cazului spre judecată, „preveniții” puteau comunica cu apărătorii lor (avocații) sau cu rudele apropiate, în limitele îngăduite de regulamente și cu excepția celor văduviți de acest drept printr-o ordonanță specială a judecătorului de instrucție (art. 8). De asemenea, le era îngăduită exercitarea oricăror meserii „împăcătoare cu securitatea și ordinea închisorilor”, dar și cu precizarea că puteau fi folosiți „numai la lucrări interioare de menaj, în camerele în care se află închiși” (art. 9).

Cu totul altul era statutul celor deja condamnați pe termene ce difereau în funcție de gravitatea faptelor săvârșite și a pedepselor pronunțate de instanțele de judecată. Pentru cazurile cele mai grave, respectiv pentru osândiții la *muncă silnică*, legea impunea obligativitatea unor închisori speciale, plasate „pe lângă salinele în exploatare, mine, porturi sau alte stabilimente de lucrări publice”, unde condamnații erau constrânși să muncească, îndeosebi la tăierea sării, neavând voie a comunica cu lucrătorii liberi – cunoscuții meseriași în domeniu, numiți „șavgăi”¹⁷ – și fiind „supuși la regula tăcerii”. Spre deosebire însă de trecut, când cei condamnați la ocnă erau închiși pe timpul nopții în spații total insalubre¹⁸, de astă dată legea era mai blândă, cel puțin în teorie, pentru că impunea ca osândiții să fie „închiși îndeosebi prin chilii îndestul de spațioase, sănătoase și bine aerate” (art. 11). Din produsul muncii condamnatului, apreciată ca fiind de drept a statului, o foarte mică contravaloare – ce nu putea depăși trei zecimi, respectiv 30% – rămânea în folosul osânditului, dar care cotă era înjumătățită: o parte îi era rezervată pentru „îndulcirea traiului în închisoare”, iar cealaltă parte îi era păstrată (alături de eventuale alte bunuri personale) până la eliberarea din detenție. Pe timpul executării pedepsei, deținutul nu putea primi nimic din afară, îngăduindu-i-se doar să-și procure, cu banii cuveniți pentru munca desfășurată, doar acele bunuri permise de regulamentele închisorii.

Unui regim cvasi-asemănător erau supuși și condamnații la *închisorile de recluziune*. Deosebirile față de condamnații la muncă silnică constau în stabilimentele speciale ce le erau rezervate, „așezate în localurile hotărâte de guvern”, dar la fel de „spațioase, sănătoase și aerate”, cu posibilitatea ca cei dovediți mai ascultători să poată lucra și în afara stabilimentului, la cultura și întreținerea grădinilor acestuia, restul doar în interior. Cota-parte ce le revenea din produsul muncii lor, având aceeași distribuție, era sporită cu o zecime, ajungând astfel (teoretic) la 40% (art. 15). În rest, statutul lor rămânea identic cu cel al condamnaților la muncă silnică.

Ceva mai permisiv și mai flexibil era statutul celor condamnați la închisorile de corecțiune, cunoscute sub numele de *casă de corecție*.

Obligați și ei a respecta cu sfințenie „regula tăcerii” și a i se supune fără crâcnire, inovații găzduiți în asemenea locații, dovedind „bune purtări”, aveau șansa de a lucra în „exploatațiile agricole” înființate pe lângă fiecare casă de corecție, revenindu-le până la 50% din produsul muncii lor și, în plus, având dreptul de a păstra asupra-le „cărți și unele obiecte trebuincioase învoite de regulament” (art. 20).

Închisorile pentru femei – câtă vreme numărul condamnatelor se menținea redus – puteau servi drept locație de ispășire a pedepsei, în comun, atât pentru cele care trebuiau să execute munca silnică, cât și pentru cele de la recluziune sau corecție, dar „în

¹⁷ Gh. Ungureanu, *Rufetul ocnelor din Moldova și revolta șavgăilor în 1843*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, București, vol. I, 1957, p. 114 și urm.

¹⁸ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 67 și urm.

despărțituri deosebite, fără de nici o comunicațiune și sub tratamente conform cu cele înscrise în regulamente” (art. 22). Privegherea și paza stabilimentului trebuia asigurată prin gardieni femei. Atenție specială acorda legiuitorul închisorilor pentru minori¹⁹. Considerat, probabil, segmentul social cel mai vulnerabil și mai predispus la infracțiuni sau delictede pedepsite de codul penal, prin articolele 62-65, dar și cel mai recuperabil din perspectiva vârstei condamnaților, minorii erau închiși în locații speciale, numite *case de educațiune corecțională*²⁰. Acolo, urmau a fi supuși la „sistemul celulelor de noapte”, îngăduindu-li-se a se întruni în timpul zilei și a fi exceptați de la regula tăcerii. Prin aceeași lege, se impunea cadrelor de conducere și de supraveghere a acelor case să-i folosească pe minori la lucrările agricole organizate în propriile exploatații, precum și în practicarea unor meserii corelate aceluiași domeniu; mai mult decât atât, la cererea unor particulari care prezentau „toate garanțiile dorite”, administrația acelor case avea libertatea de a le încredința, spre reeducare, pe acei dintre minori „cu mai bune purtări”, neîncetând însă a-i supraveghea. În momentul în care un minor din casa de corecție dovedea, prin ținuta morală și prin comportamentul său, că era recuperat, putea fi „așezat la învățătură pe lângă cultivatori sau pe lângă meseriași” pentru a dobândi o calificare profesională, fără ca supravegherea din partea autorităților în drept să înceteze și, în caz de recidivă, să reintroducă statutul său inițial. La ieșirea din „casa de educațiune”, fiecare minor eliberat primea un rând de haine, plus o mică sumă de bani necesară pentru cheltuiala drumului până acasă și pentru „înlesnirea așezării lui” (art. 27).

Prin aceeași lege, era stabilit statutul și regimul de detenție al recidiviștilor, în stabilimente „anume înființate” pentru această categorie de infractori. Fiecare fost osândit devenit recidivist „va sta închis singur zi și noapte într-o chilie îndestul de spațioasă, sănătoasă și bine aerată” (art. 29). Putea munci doar în interior, potrivit regulamentului, însă drepturile cuvenite pentru produsul muncii sale erau diminuate cu o zecime față de cele stabilite inițial în folosul condamnaților. Fiecare condamnat primea săptămânal vizita medicului și a institutorului închisorii, iar rudele, membrii societăților caritabile și oricare alte persoane puteau primi asemenea încuviințare doar de la șeful stabilimentului, în funcție de comportamentul deținutului. De asemenea, recidiviștilor, ca și celorlalți deținuți, li se rezervau două ore pe zi pentru școală și pentru „citirea cărților ce li se vor da după autorizația administrației superioare” (art. 34). Erau excluși, prin lege, de la regimul „singurătății de zi și de noapte” doar osândiții în vârstă de peste 70 de ani²¹.

În privința costurilor și a responsabilităților materiale circumscrise sistemului penitenciar național, statul își asuma cheltuielile de construcție, de reparații și de întreținere a închisorilor pentru munci silnice, de reclusiune și de corecție, ale caselor „de educațiune corecțională” și ale închisorilor pentru recidiviști. În schimb, cheltuielile aferente construirii, reparațiilor și întreținerii stabilimentelor pentru preveniți și acuzați, situate pe lângă fiecare tribunal, precum și cele necesare închisorilor de prin plăși sau comune, incluzând obligațiile de transport al osândiților de la un stabiliment la altul, cădeau în sarcina județelor. Atât costurile asumate de stat pentru construcția penitenciarilor, cât și subvențiile acordate consiliilor județene, cu aceeași destinație, puteau fi

¹⁹ C. Hamangiu, *op. cit.*, II, p. 253-254.

²⁰ *Ibidem*, p. 812.

²¹ Regimul izolării complete a recidiviștilor, atât pe timpul zilei, cât și în timpul nopții, precum și multe alte norme obligatorii pentru celelalte categorii de infractori, impuse prin lege, au rămas literă moartă, precum se va verifica ulterior (cf. Al. Radianu, *Penitenciarele*, în „Curierul judiciar”, an V, nr. 37, București, 1896, p. 295-296; Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 80).

acordate numai pe temeiul unor legi speciale votate de ambele camere ale parlamentului. În privința „cheltuielilor ordinare” pe care statul le suporta de la buget, acestea priveau: întreținerea și reparația stabilimentelor deja existente; serviciile de pază și ordine, administrația, încălzirea, curățenia, hrana și îmbrăcăminte osândiților; tratamentul celor bolnavi, organizarea lucrului, învățătura „elementară” și „îmbunătățirea morală” a condamnaților (art. 37-38).

Pentru a spori autoritatea organelor de pază și ordine din închisori, probabil în condițiile creșterii actelor de nesupunere sau indisciplină din partea condamnaților, legea extindea dreptul conferit șefilor de stabilimente, prin articolele 178-188 din codul penal în vigoare²², de a aplica, cu de la sine putere, următoarele pedepse: lipsirea de muncă; postul cu apă și pâine pe durata a 24 de ore; interdicția dreptului de a procura acele bunuri îngăduite, de regulamentul de ordine interioară; interdicția dreptului de a fi vizitat de rude; neacordarea acelei cote-parte bănească convenită din produsul muncii proprii; plasarea deținutului într-o chilie întunecoasă; în sfârșit, imobilizarea deținutului prin punerea în fiare (obezi) la mâini și picioare.

Dispozițiile acestei legi nu puteau fi aplicate celor condamnați pentru: crime, delicta politice, delicta de presă și pentru vagabondaj. Pentru aceștia, urma să fie elaborat un regulament special, în perfect acord cu articolele 20 și 219 din codul penal²³. Prioritare pentru guvern rămăneau, însă, închisorile de preveniți și acuzați (art. 44).

Ultimul „titlu” din lege era consacrat chestiunilor administrative și de personal. În fruntea administrației centrale a penitenciarelor se afla un *director general*, „ales dintre persoane cu cunoștințe speciale despre sistem (...), investit cu toată autoritatea trebuincioasă pentru a provoca, cu consimțământul ministerului, modificațiunile, îmbunătățirile cerute de aplicarea sistemului de față, precum și de a propune bugetul anual, de a face alegerea personalului închisorilor, de a cere destituirea angajaților din motive de incapacitate, de nesupunere sau infracțiuni grave la dispozițiunea legii și a regulamentelor, de a dirija lucrările comisiunilor de priveghere și de patronare”²⁴. Directorul general era ajutat de un subdirector, coordonând două birouri: unul de contabilitate generală și de gestionare a muncii osândiților și, celălalt, de personal, corespondență și sentințe (art. 48). Apoi, în mod ierarhic, fiecare închisoare dispunea de o administrație proprie, dependentă de centrală, condusă de un *director* ajutat – „în lucrările industriale, privegherea zilnică asupra poliției și tratamentul arestaților” – de un *inspector*, pentru ținerea contabilității și „regularea sentințelor”, de un *grefier contabil*, iar pentru zona economică și păstrarea disciplinei, de un *intendent* și de „gardienii ordinari”. Serviciul medical trebuia să fie asigurat de un *medic chirurg*, cel religios, de un *preot duhovnic* având ca pregătire profesională cel puțin patru clase de seminar, iar pentru „învățătura scrierii și citirii, pretutindeni unde va fi trebuință, se va numi un *instructor* anume” (art. 51). Prezența acestuia din urmă era clamată mai ales în penitenciarele pentru minori.

În sfârșit, toți cei angajați în posturile de mai sus erau „aleși și propuși de directorul general”, fiind în subordinea sa administrativă nemijlocită și putând fi transferați de la un penitenciar la altul (pe aceeași funcție) sau, după caz, suspendați „fie ca pedeapsă, fie ca măsură cerută în interesul serviciului” (art. 52). Mai mult decât atât, înaintările în grad sau retrogradările personalului administrativ se efectuau tot la propunerea directorului general, dar prin decret domnesc (art. 56). Așadar, autoritatea

²² C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 831-833.

²³ *Ibidem*, p. 806, 837.

²⁴ *Ibidem*, p. 256, art. 47.

directorului general – funcție ocupată neîntrerupt, vreme de 14 ani, de la 11 august 1862 până la 23 noiembrie 1876, de Ferdinand Dodun de Perrières – era foarte mare, acoperind o gamă largă de atribuții, depășite doar de cele ale ministrului de resort (Interne). Subdirectorul era șeful cancelariei instituției, având drept de semnătură în numele directorului general și de contrasemnătură pe documentele elaborate în numele ministrului, cu excepția rapoartelor către domn, ce trebuiau contrasemnate doar de directorul general.

Toți ceilalți funcționari aveau atribuții, drepturi și datorii, fixate printr-un *Regulament general pentru penitenciarele centrale*²⁵, adoptat la 24 mai 1874 și cumulat cu documentele similare pentru *arestele preventive* din 14 mai 1876, respectiv cu cel deja existent pentru *casa centrală de corecțiune pentru minori*, în vigoare de la 14 mai 1874.

Regulamentul general al închisorilor din 1874, fără a revoluționa sistemul penitenciar din România, fiind elaborat și adoptat sub același și de același înalt responsabil adus din Franța pentru reformarea domeniului, detalia, practic, măsurile necesare pentru aplicarea legii în litera și spiritul ei. Chiar din primul capitol, se preciza că, „până ce se vor înființa clădiri după sistemul celular mixt, toți osândiții vor petrece în închisorile actuale împărțite după categorii, supuși însă la toate celelalte dispozițiuni ale legii și regulamentului de față” (art. 3). De fapt, se anticipa menținerea condițiilor de detenție anterioare, pentru a căror modificare – condiționată de investiții consistente spre a fi construite noi penitenciare – era nevoie de noi fonduri bugetare, pe care statul, în împrejurările specifice ultimului pătrar al secolului al XIX-lea²⁶, nu putea să și le asume.

Prin regulament, era reiterată ideea că nimănui nu-i era îngăduit să primească ori să țină în închisoare o persoană, „decât numai în puterea unui mandat în regulă, însoțit de extractul sentinței judecătorești”, semnat de președintele ori procurorul tribunalului sau curții unde a fost pronunțată pedeapsa. Cei încarcerați pe acest temei urmau a fi numerotați pe braț (prin mijlocirea unei brățări) și pe căciulă, iar la sfârșit de lună, administrația penitenciarului avea obligația a comunica procurorilor tribunalelor de la care emana sentința lista nominală a osândiților cărora – în cursul lunii următoare – le expira termenul pedepsei (art. 6-7). În același capitol al regulamentului erau prevăzute condițiile în care se putea efectua transferul și transportul osânditului, dictat doar de Ministerul de Interne pentru motive: de sănătate, de securitate sau de interes economic temporar. Asemenea transport, monitorizat de la o prefectură în alta, cu instrucțiuni precise, reclama și asigurarea de către penitenciarul „expeditor” a hranei deținuților și a îmbrăcăminte adecvate, mai ales pe timp de iarnă, din care nu puteau lipsi „nădragii (bernevici), zeghiile (sucmane) cu opinci” (art. 10-11). Era interzis transportul deținuților în condițiile grele de iarnă, pe ger sau viscol.

Un capitol important al regulamentului era consacrat „disciplinei arestaților”, de la intrarea în penitenciar, pe toată durata detenției, până la eliberare. Aceștia nu aveau voie să aibă asupra lor nici un fel de obiect, hârtie sau bani, inventar pe care îl depozitau, în urma unui control riguros, la magazia închisorii și de unde îl recuperau la sfârșit. Imediat după încarcerare, erau „îmbăiați, tunși, rași și îmbrăcați cu costumul închisorii”, după care urmau programul prestabilit. Li se impunea ca obligatorie „a păzi tăcerea”, a nu comunica unul cu altul „nici prin semne”, iar în ateliere, la lucru, puteau pune întrebări doar gardienilor și numai despre lucrarea prestată. Această obligație,

²⁵ *Ibidem*, p. 184-212.

²⁶ Th. C. Aslan, *Finanțele României de la Regulamentul Organic până în prezent, 1831-1905*, București, 1905, p. 152 și urm.; G. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României*, București, 1935, p. 121 și urm.

„îmbrățișând mai multe scopuri atingătoare de securitate, de bună ordine și de moralitate”, cădea în mod expres în sarcina directorului închisorii a o implementa, sub amenințarea pedepsirii nu numai a arestaților nesupuși, ci și a gardienilor neglijenți (art. 20-21).

Programul zilnic al deținuților începea vara (de la 1 aprilie la 1 octombrie) la ora 5 și se încheia seara la ora 20; în regim de iarnă, deșteptarea era la ora 7, iar culcarea la ora 18. Masa era servită de două ori pe zi: dimineața, la ora 9 – vara și la 10 – iarna, iar seara, la ora 16, vara și la 15, iarna, fiindu-le interzis cu desăvârșire a ieși din sala de mese cu resturi de mâncare. Rămânea la latitudinea directorului închisorii de a îngădui sau nu fumatul „în timp de recreație și preumblare”, utilizând acest drept ca mijloc de pedeapsă ori de încurajare a deținuților, iar tutunul și luleaua nu puteau rămâne la aceștia, ci doar li se ofereau la timpul și în locul programat. Băuturile spirtoase le erau cu desăvârșire interzise, cu excepția situațiilor recomandate de medicul închisorii, după cum prohibite erau și „jocurile de tot felul”; doar cărțile religioase și abecedarele le erau permise, chiar recomandate, spre lectură, iar cele de științe și de moralitate puteau fi consultate de deținuți numai după ce erau verificate și aprobate de directorul închisorii. În zilele de duminică și de sărbătorile legale, deținuții participau la slujba religioasă ținută de preotul închisorii în capela din incintă.

În fiecare seară, gardienii făceau apelul nominal al deținuților și inspectau dormitoarele, unde era rânduit, de către director, un responsabil de cameră, numit *odăiaș*, cu misiunea „ca să privegheze și să țină ordinea, tăcerea, curățenia și sânguința la lucru în mijlocul tovarășilor lui de închisoare” (art. 35). Pentru gesturi de tănuire, complicitate sau neglijență în demascarea actelor de indisciplină, aceștia suportau în solidar pedepsele aplicate celor dovediți ca vinovați. Totodată, în fiecare penitenciar urma să se constituie un *pretoriu de justiție disciplinară*, în sarcina căruia cădea judecarea abaterilor disciplinare față de regulamentul de ordine interioară. Din acest pretoriu făceau parte: directorul închisorii, ca președinte, ajutat de inspector, preot (când este), medic, intendent și grefierul-contabil. Judecarea cazurilor de indisciplină se făcea în afara zilelor de sărbătoare, iar sancțiunile pronunțate de director, graduale, trebuiau să țină cont de cele înscrise în codul penal. Cele mai aspre pedepse, și anume trimiterea vinovatului în celula izolată și întunecoasă sau punerea lui în fiare, se aplicau pentru „fapte nemorale”, precum furt, violență sau rebeliune (art. 50).

Aceleași reguli erau valabile și în închisorile pentru femei, cu precizarea că gardienii de aici trebuiau să fie tot femei și, de preferință, „persoane date la o viață călugărească, care ar putea pune, în îndeplinirea datoriilor lor, devotamentul și abnegația pietății ce au determinat-o de a se lepăda de lume” (art. 53). În sfârșit, legat de același aspect disciplinar, se cuvine menționat faptul că regulamentul consfințea obligația pentru: medic, institutor, duhovnic, membrii comisiei de priveghere și patronare, responsabilii sau agenții de lucrări industriale în care erau antrenați deținuții, să le viziteze acestora, săptămânal, încăperile „la o oră hotărâtă de dimineață”. Un articol special reglementa regimul vizitelor pe care rudele apropiate ale unui deținut le puteau efectua, precum și dreptul lunar al osândiților de a primi sau expedia scrisori, „prin știrea și viza directorului” (art. 55). De respectarea acestor măsuri, cei dintâi responsabili erau, peste tot, gardienii, obligați prin lege și regulament să vegheze îndeaproape deținuții în mișcările și atitudinile lor în fiecare moment al zilei, iar pe timp de noapte să asigure liniștea desăvârșită în penitenciar. Pe cât de grea și de responsabilă era această slujbă, care, teoretic, nu putea fi încredințată oricui individ²⁷, pe atât de

²⁷ Pentru detalii, vezi Em. Antonescu, *Personalul închisorilor*, în „Revista penală”, an IV, nr. 1-2, București, 1925, p. 88.

primejdioasă s-a dovedit în realitate, datorită, pe de o parte, caracterelor umane ilustrate de cei întemnițați și, pe de altă parte, slabei pregătiri profesionale a celor angajați în astfel de funcții.

Precum s-a observat deja, chiar dacă într-o etapă ulterioară (situația rămânând neschimbată până târziu), recrutarea gardienilor se făcea la întâmplare, dintre oamenii fără potență materială, lipsiți adesea și de orice condiție intelectuală sau chiar morală, în majoritatea cazurilor țărani analfabeți²⁸; prin necunoașterea cadrului legic și a obligațiilor derivate din natura funcției ocupate, aceștia nu numai că diminuau șansele legiuitorului și ale administrației de reformare a sistemului, dar periclita și chiar compromiteau morala și siguranța necesară din penitenciare²⁹.

Un capitol important (IV) al regulamentului era consacrat hranei, îmbrăcăminte, curățeniei și regimului de muncă al deținuților³⁰. Astfel, meniul zilnic al unui condamnat, diferențiat pentru zilele de post, ca și pentru bolnavi, cuprindea: 300 g mălai sau pâine, 60 g carne (sau 60 g fasole, linte, bob – în zilele de post), 15 g ceapă, 10 g sare³¹ în zilele când nu li se dădea varză, 0,5 g ardei și 50 ocă³² tărâțe de grâu pentru 100 de deținuți, pe lună, necesare pentru prepararea borșului. Cu prilejul marilor sărbători creștinești, li se adăugau, fiecăruia, câte 100 g vin, iar de Paști, câte două ouă roșii. În plus, fiecare deținut putea să-și suplimenteze porția zilnică, din banii câștigați prin muncă, cu produse (pâine, carne, cartofi, brânză, unt, fructe) riguros precizate prin regulament.

Îmbrăcăminte deținuților consta în: trei cămăși și două perechi de izmene pe an, plus un sucman (zeghe), o pereche de ȋtari (berneveci), patru perechi de opinci și o bonetă de postav ordinar, pe timp de doi ani. În condiții de disponibilitate bănească, li se putea acorda și o cergă pentru acoperit, iar efectele personale uzate trebuiau valorificate la recondiționarea celor rupte, spre a fi refolosite. Femeile deținute dispuneau, fiecare, de trei cămăși, două perechi ciorapi (călțuni), o rochie de pânză vărgată, un sucman (pentru doi ani), o pereche de papuci de piele și un tulpan. Ca așternut, fiecare deținut, fără excepție, trebuia să aibă asigurate: o rogojină, schimbată de trei ori pe an, o pernă umplută cu paie și două fețe de pernă albe, pentru doi ani. În dormitoare, inventarul obiectelor cuprindea: o masă, un hârdău cu capac, o cană metalică pentru apă, prosoape sau peșchire, o scuițătoare și un „alt hârdău cu capac, bine astupat, pentru trebuințe trupești” (art. 66). Pentru bolnavi, se prevedea în plus un halat de pânză țesut „în patru ȋte și vărgat”, o pereche de ciorapi de sucman, două scufii albe de bumbac, o pereche de papuci și o învelitoare de lână (art. 67).

Pentru serviciul curățeniei, regulamentul acorda o atenție sporită întreținerii dormitoarelor, care trebuiau măturate și afumate cu rășină de două ori pe zi; atelierele, doar o singură dată, dimineața. Scândurile dușumelelor se spălau o dată pe săptămână, sâmbăta. Evident, asemenea servicii erau executate cu rândul de fiecare deținut. Retiradele³³ trebuiau curățate tot de două ori pe zi, cu precizarea că pe lângă ventilatoarele de la ferestre „se vor ridica din gaură două hodgege de cel puțin trei stânjeni”³⁴

²⁸ C. Rădulescu, *Raport general asupra închisorilor centrale și arestărilor preventive pe anul 1907-1908*, București, 1908, p. 41.

²⁹ Șt. Arsenescu, *Reforma penitenciară*, în „Revista penitenciară și de drept penal”, an III, nr. 69, iunie-septembrie 1914, București, 1914, p. 266.

³⁰ C. Hamangiu, *op. cit.*, II, p. 189-194; Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 83-84.

³¹ Probabil, exceptându-i pe condamnații care lucrau la ocne, care puteau să-și suplimenteze porția!

³² 1 ocă = 1,252 kg (*apud* Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, Editura Științifică, 1971, p. 181 și urm.).

³³ Probabil, încăperile utilizate ca WC (gropile sau adăposturile subterane?).

³⁴ 1 stâjnen = 2 metri (*apud* Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 52).

spre a ieși putoarea în sus; haznalele se vor curăța o dată, iar canalele de două ori pe an, observându-se totdeauna de a fi bine acoperite ca să nu lase putoarea în apropierea închisorii” (art. 70). Reguli clare și precise erau formulate și pentru curățenia bucătăriei, a curții exterioare și, nu în ultimul rând, a fiecărui deținut. Pielele din saltele și din perine trebuiau schimbate de două ori pe an și tot de atâtea ori se opăreau „lânăriile” cu apă fiartă, în timp ce albiturile trebuiau spălate săptămânal „la ciubăr sau în albiu”, după care se clăteau „în leșie și în apă rece”. Spălatul zilnic pe mâini și pe față, precum și pieptănătul, constituiau obligații curente ale deținuților, săptămânal trebuind să se radă și lunar să se tundă, altminteri riscau pedeapsa postului doar cu mălai. Pe timp de vară, aveau drept la duș săptămânal, iar iarna li se asigura o baie cu apă caldă la fiecare șase săptămâni. În acest scop, fiecare penitenciar avea obligația de a înființa, în propria-i incintă, asemenea băi de vară și de iarnă (art. 74).

Iluminatul dormitoarelor se asigura cu lumânări de seu, câte una pentru fiecare încăpere, plus 50 de grame gaz pentru o lampă exterioară; în lunile de iarnă, câte două lumânări și 75 de grame gaz. Pentru încălzirea dormitoarelor și atelierelor, limitată la o dată pe zi și până la temperatura de 12 grade, respectiv, 10 grade, se utilizau lemne de foc. Fiecărui angajat al penitenciarului i se atribuia, pentru încălzire, cantitatea de doi stânjeni³⁵ de lemne pe an și câte o lumânare pe noapte, iar directorul închisorii beneficia de un stânjen de lemne în plus.

Planificarea și organizarea activităților pe grupuri de deținuți, în funcție de gravitatea faptelor și a pedepselor lor, dar și dependent de starea lor fizică, de gradul de ascultare și de supunere la normele regulamentare, de starea sănătății lor, de obiectivele comune ori specifice ale fiecărui stabiliment penitenciar și, nu în ultimul rând, de disponibilitățile materiale, morale și umane existente în aceste închisori, erau, de asemenea, reglementate în cuprinsul articolelor 80-105 ale acestui document³⁶. În esență, se urmărea disciplinarea, îndreptarea sau recuperarea socială și morală a condamnaților, prin angajarea lor în învățarea unor meserii utile sau chiar în alfabetizarea și instruirea lor intelectuală, cu sprijinul unor maiștri instructori, al preotului și al gardienilor, uneori și al întreprinzătorilor interesați în dezvoltarea unor afaceri locale, pentru care puteau procura – pe baza unor înțelegeri oficiale, încuviințate de Ministerul de Interne – forța de muncă necesară din pușcării, în limite și condiții bine precizate. Procesul de reeducare și profitul ce trebuia să îl înregistreze statul de pe urma muncii desfășurate de deținuți, apreciată ca „justă despăgubire în raport cu cheltuielile sale”, erau urmărite și raportate ierarhic săptămânal; de aceea, se și stabilea un minim de producție, pe domenii de activitate, pentru fiecare deținut, în afara căruia cel care nu-și îndeplinea norma suporta varii pedepse administrative.

În privința organizării instituționale, Administrația centrală a penitenciarelor se afla sub directă autoritate a Ministerului de Interne, având o direcțiune generală și mai multe direcțiuni speciale. Directorul general era numit prin decret domnesc, la recomandarea ministrului de interne, iar acesta a fost, în continuare, până în 1876, inginerul francez Ferdinand Dodun de Perrières. Subdirectorul și ceilalți funcționari superiori din centrală erau numiți tot prin decret domnesc, la recomandarea directorului general, cu toții fiind obligați să facă dovada pregătirii profesionale prin prezentarea diplomei de bacalaureat și a stăpânirii corespunzătoare a noțiunilor de drept administrativ și civil, a codului penal și de procedură penală, precum și a cunoștințelor de

³⁵ Pentru dimensiunea stânenului cubic, vezi *ibidem*, p. 301.

³⁶ C. Hamangiu, *op. cit.*, II, p. 191-194.

contabilitate și de geografie (art. 109). Dar, cum remarca mai târziu un analist al fenomenului, concursuri pe astfel de poziții înalte nu s-au prea organizat, nici peste câteva decenii de la intrarea în vigoare a legii și după aplicarea regulamentului, întrucât „bunul plac și recomandările influente formau norma numirilor în aceste funcții”³⁷.

În sarcina directorului general se afla, între multe altele³⁸, obligația ca, la sfârșitul fiecărui an calendaristic, să prezinte ministerului de resort (Interne) un amplu raport privind administrarea penitenciarelor la nivel național, din care să reiasă: starea morală, sanitară și fizică a tuturor osâندیilor; activitatea lor productivă cu rezultatele înregistrate; situația statistică, contabilă și administrativă; conduita personalului administrativ al închisorilor; siguranța și soliditatea sistemului penitenciar; aplicarea legii și a regulamentelor în vigoare și, în sfârșit, eventuale sugestii sau propuneri privitoare la îmbunătățirea sistemului și a serviciilor adiacente (art. 119). Rând pe rând, erau dezvoltate apoi, în cuprinsul articolelor 120-145, obligațiile profesionale ale celorlalți funcționari superiori din administrația centrală, începând cu subdirectorul general și continuând cu șeful biroului contabil, al celui administrativ, cu raportorul statistic, ajutorul de corespondență, arhivarul, registratorul, copisti și impiegații, acestora din urmă precizându-li-se și eventualele penalități în cazul neîndeplinirii sarcinilor derivate din natura funcției.

Ierarhizarea penitenciarelor, în opinia lui C. Rădulescu, trebuie făcută ținând cont nu atât de retribuția directorului stabilimentului, mai mare ori mai mică (adesea subiectivă), cât mai ales după numărul deținuților și natura pedepselor lor, implicit după dimensiunea, „faima” și locația închisorii. Din această perspectivă, într-o primă categorie ar fi intrat penitenciarele centrale din București, Craiova, Galați și Iași; din a doua categorie, cele de la Doftana, Tg. Ocna și Ocnele Mari; în categoria a treia s-ar fi înscris închisorile județene din Botoșani, Bacău, Constanța³⁹, Brașov, Ialomița, Mehedinți, Prahova, Putna, Romanai, Tutova, Teleorman, Rm. Vâlcea, Vaslui și Vlașca, iar în ultima clasă intrau cele din județele: Argeș, Dorohoi, Dâmbovița, Fălciu, Gorj, Muscel, Neamț, Olt, Roman, Rm. Sărat, Suceava, Tecuci și Tulcea⁴⁰. La conducerea acestor stabilimente de reeducare era nevoie de oameni pregătiți, capabili și onești, exigenți dar nu abuzivi, care să dovedească prin puterea exemplului personal stăpânire de sine, curaj, mult tact și o bună cunoaștere a naturii umane⁴¹. Asta și urmarea noul act normativ, chiar dacă aplicarea acestuia avea să se dovedească mult mai anevoioasă decât își imaginau legiuitorii.

Regulamentul cuprindea, în continuare, atribuțiile de serviciu în teritoriu ale: directorilor de penitenciare (art. 146-163); ale inspectorului sau grefierului care înlocuiesc, la nevoie, pe directorul închisorii (art. 164-169); ale grefierului contabil (art. 170-176); intendentului (p. 177-183); registratorului (art. 184); preotului duhovnic (art. 185-191) și serviciului sanitar (art. 192-211). Acesta din urmă era asigurat de un medic, de preferință chirurg, și un infirmier șef recrutat dintre deținuți, de același doctor. În atribuția medicului intrau nu numai controlul stării de sănătate a celor încarcerați și vizitele periodice pe care le efectua apoi în rândul lor, după un program

³⁷ C. Rădulescu, *op. cit.*, p. 46 și urm.

³⁸ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 195-196.

³⁹ Desigur, această ierarhizare viza situația existentă după încorporarea Dobrogei la România, în urma Congresului de pace de la Berlin (1878).

⁴⁰ C. Rădulescu, *op. cit.*, p. 49-50.

⁴¹ M. I. Talangescu, *Reforma penitenciară. Raport adresat Direcției Generale a Închisorilor*, București, 1892, p. 29.

prestabilit. Se adăugau tratamentul bolnavilor (deținuți sau personalul administrativ), organizarea infirmeriei, controlul alimentelor și al preparatelor alimentare, precum și ținerea unei evidențe stricte, consemnată într-un jurnal, a stării de sănătate a fiecărui condamnat, pe temeiul cărui jurnal se elabora și acel raport general anual al administrației centrale înaintat ministerului de resort.

Deosebit de important fiind, pentru buna desfășurare a tuturor activităților specifice unui penitenciar, serviciul securității și privegherii acestuia, era încredințat prin lege *intendentului*, care era șeful gardienilor, și unui *prim gardian*, desemnat dintre gardienii ordinari. Numărul acestora din urmă varia în funcție de numărul deținuților, asigurându-se, de regulă, minimum de cinci gardieni la sută de condamnați (art. 212). Despre obârșia și condiția lor socială am amintit deja, încât atât legea, cât și regulamentul ei de aplicare erau rareori respectate în litera și spiritul lor. Cum observa un specialist, la nici două decenii de la intrarea în vigoare a acestor acte normative, în penitenciarele de reclusiune, ca și în cele corecționale, munca – socotită mijlocul terapeutic cel mai eficient pentru îndreptarea osândiților – aproape că nu exista. Majoritatea lor „sta în trândăvie, proiectând la revoltă contra personalului închisorilor; traiul din aceste penitenciare este cu mult mai bun pentru dânșii decât cel din libertate, unde trebuie să muncească pentru a se hrăni și îmbrăca, pe când aici, <osânditul> are totul la dispozițiune”⁴². Asemenea comportamente și realități s-au perpetuat în timp, încât și astăzi se întâlnesc situații, dezvăluite de obicei în presa cotidiană, când infractorii de drept comun preferă, după eliberarea din penitenciar, să recidiveze, spre a se întoarce acolo unde îi așteaptă un adăpost și masă zilnică sigure, îndeosebi pe timp de iarnă.

Serviciile, atribuțiile și disciplina gardienilor erau prezentate detaliat în cuprinsul a nu mai puțin de 50 de articole ale regulamentului (212-262), incluzând riscurile încălcării lor și pedepsele administrative ori disciplinare aplicate în funcție de gravitatea faptelor constatate⁴³. De exemplu, cei însărcinați cu supravegherea și paza permanentă a condamnaților erau obligați a nu-i pierde din ochi „în tot locul și în toate mișcărilor lor”. Altminteri, în caz de evadare a vreunuia dintre ei, „înlesnită sau prin neglijență sau prin înțelegere cu arestații, <gardienii respectivi> vor fi dați judecății” (art. 239). Pentru sporirea responsabilizării acestui corp de siguranță a oricărui penitenciar, s-a luat măsura ca, „în viitor, nu se va admite la postul de gardian decât militari vechi, în etate de cel puțin 25 de ani și cel mult de 40 de ani” și cu recomandări prezentate atât de la unitatea militară unde și-au făcut stagiul, cât și din localitatea de baștină a fiecăruia (art. 256). Dar și această măsură avea să se dovedească ineficientă. Pentru că, de exemplu, serviciul exterior de pază al închisorilor, recrutat din rândul soldaților în termen, oferea, la rândul-i, cazuri frecvente de abuzuri sau încălcări ale regulamentului disciplinar generate neintenționat, din lipsa de experiență sau din neglijența soldaților, constatate mai ales în situații de permisivitate la introducerea unor obiecte interzise pentru deținuți, precum: hrană, corespondență, alcool, instrumente etc. Mai grav, e drept că mai târziu, s-au descoperit chiar și „fraternizări între santinele și condamnați”⁴⁴. Spre a pune stavilă unor astfel de derapaje disciplinare, s-a propus, ulterior, înființarea unui corp special de gardieni, însărcinați atât cu paza exterioară, cât și cu cea interioară a penitenciarelor, după ce vor fi urmat însă un program special de pregătire într-o „școală

⁴² Luca Elefterescu, *Reforma sistemului penitenciar*, în „Dreptul”, an XXI, nr. 53, București, 1892, p. 418.

⁴³ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 203-208.

⁴⁴ Șt. Arsenescu, *op. cit.*, p. 269.

a gardienilor”, ce urma să-și deschidă porțile pe lângă închisoarea Văcărești⁴⁵. Până atunci însă, situația generală a penitenciarelor, mult diferită de cea imaginată prin aplicarea legii și a regulamentului din 1874, avea să se perpetueze, încât, la începutul secolului XX, puține lucruri își găsiseră rezolvarea, în special din pricina alocațiilor bugetare reduse. Prioritățile economice ale statului erau mereu altele, iar recuperarea socială și, mai ales, morală a deținuților era lăsată la voia întâmplării.

Pe parcursul detenției, cel mai eficient mijloc de moralizare și de reeducare a condamnaților, atât cât se putea face în împrejurările existente, a fost educația religioasă. Aceasta se efectua fie prin liturghii, acolo unde erau capele în preajma penitenciarelor, fie prin predici și lecturi cu caracter moralizator, ori chiar prin pilde desprinse din viața cotidiană, cu impact printre cei mai sensibili dintre deținuți. Din păcate însă, aceste servicii erau prestate în închisori de preoți improvizati adesea, fără pregătire teologică corespunzătoare, cunoscuți îndeobște ca „popă de sat” și folosiți doar în caz de spovedanie, spre a fi alături „atunci când un nenorocit de arestat trage să moară”⁴⁶. Cum nici celelalte căi de îndreptare a „sufletului celor care își ispășesc păcatele în asemenea lăcașuri”⁴⁷ și anume alfabetizarea, lectura, conferințele săptămânale, exercițiile fizice⁴⁸ și chiar unele momente artistice (semnalate, e drept, mai târziu) nu și-au atins ținta, reeducarea rămânea pe mai departe un obiectiv greu – dacă nu și imposibil – de îndeplinit.

De aceea, în pofida speranțelor mărturisite chiar de șeful guvernului conservator, Lascăr Catargiu (care deținea și portofoliul ministrului de interne), în efectele pozitive ale aplicării legii și a regulamentului general al închisorilor din 1874 și a îndemnului transmis, printr-un ordin circular, tuturor factorilor din subordine, de a încredința administrarea penitenciarelor unor oameni capabili⁴⁹, ambele acte normative – bine intenționate, pozitive și consistente prin raportare la ansamblul procesului reformator din societatea românească din prima parte a domniei lui Carol I – se pare că nu și-au atins ținta. În momentul intrării în vigoare a noii legi, potrivit informațiilor furnizate de Gr. I. Dianu⁵⁰, existau și funcționau în țară următoarele închisori: 1) *Văcărești*, de lângă capitală; 2) *Mărgineni*, din județul Prahova, pentru recluzionari; 3) *Bucovăț*, în județul Dolj, pentru corecționali; 4) *Telega*, județul Prahova, pentru osândiții la muncă silnică; 5) *Ocnele Mari*, județul Râmnicu Vâlcea, pentru aceeași pedeapsă; 6) *Târgu Ocna*, județul Bacău, pentru aceeași pedeapsă; 7) *Închisoarea* centrală din *Iași*, pentru corecție și prevenție; 8) *Plătărești*, județul Ilfov, pentru femeile condamnate la felurite pedepse; 9) *Dobrovăț*, județul Vaslui, pentru pedepsele corecționale; 10) *Arestul* Curții din *Focșani*, închisoare mixtă (corecție și prevenție); 11) *Arestul* Curții din *Craiova*, același profil; 12) *Casa de educație corecțională* de la *Reni*, județul Ismail, pentru minori⁵¹; 13) *Răchitoasa*, județul Tecuci, pentru infirmi, cerșetori, vagabonzi și

⁴⁵ Em. Antonescu, *op. cit.*, p. 94.

⁴⁶ Luca Elefterescu, *op. cit.*, p. 418, 421.

⁴⁷ Virgil M. Gabrielescu, *Instrucția și educația în închisorile noastre*, în „Revista penitenciară și de drept penal”, an IV, nr. 8, București, 1915, p. 274.

⁴⁸ Introducerea exercițiilor militare și de gimnastică pentru temperamentele debile sau nervoase din închisori ar fi constituit o noutate în cadrul procesului de reeducare a deținuților (*apud* I. Naum-Inam, *Reforma penitenciarelor*, în „Revista judiciară”, an IV, nr. 8, București, 1907, p. 58-59).

⁴⁹ L. Catargiu cerea ca administrația închisorilor centrale să fie încredințată unor „oameni cu experiență, devotament și perseverență, după cum reclamă onoratele și grelele lor munci” (*apud* Em. Antonescu, *op. cit.*, p. 90).

⁵⁰ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 119-121.

⁵¹ Această casă de educație pentru minori s-a strămutat după retrocedarea sudului Basarabiei către Rusia, în noiembrie 1878, la mănăstirea Mislea din județul Prahova.

corecționali⁵²; 14) *Pângărați*, județul Neamț, pentru reclusionari. În același an, 1874, s-a înființat închisoarea *Bisericiani*, pentru pedepsele corecționale, iar câțiva ani mai târziu (1880), a luat ființă închisoarea de la mănăstirea *Cozia*, destinată osândiților la muncă silnică aflați (din cauza bolilor sau bătrâneții) în neputința de a mai lucra. Pentru condamnații la ocnă, valizi, a mai fost înființată o închisoare la *Slănic*, județul Prahova, în 1882. Tot după intrarea în vigoare a legii, a fost înființată și închisoarea de pe lângă Curtea de apel din *Galați*, iar după integrarea Dobrogei la statul român au luat ființă închisori centrale în orașele *Tulcea* și *Constanța*, precum și câte un arest de ocol în fiecare plasă a celor două județe. Pentru toate aceste închisori s-au cheltuit, în următoarele două decenii de existență (1874-1895), „peste două milioane și jumătate <de lei> pentru reparațiuni, amenajări și mici construcțiuni, afară de cheltuielile făcute pentru închisorile desființate: Reni, Cozia, Răchitoasa, Constanța și Tulcea”⁵³. În pofida acelor cheltuieli sau investiții – conchidea Gr. I. Dianu –, nici o închisoare din cele menționate, nici chiar cea nou zidită de la Focșani, la începutul secolului XX, nu întrunea condițiile reclamate pentru asemenea stabilimente.

Este, așadar, lesne de înțeles că legea din 1874 și regulamentul asociat privind regimul închisorilor din România au rămas în bună măsură – și îndeosebi în privința localurilor și a introducerii regimului *celular mixt* – neaplicate. Principala cauză invocată a constat în lipsa fondurilor necesare pentru construcția unor penitenciare adaptate noilor cerințe. Se știe că, până în preajma Primului Război Mondial, toate închisorile din țară erau administrate de Direcția Generală a Penitenciarelor, aflată în subordinea directă a Ministerului de Interne. Sub aceeași autoritate guvernamentală se aflau însă și alte direcții, cu impact social și politic sporite, precum: Administrația centrală, Poliția, Jandarmeria rurală, Direcția Siguranței generale, Imprimeria statului, Direcția sanitară, Direcția Poștelor și Telegrafului ș.a., ale căror alocații bugetare aveau mereu prioritate și, desigur, audiență sporită în fața solicitărilor venite dinspre penitenciare. Dar, la fel de importantă pentru racordarea domeniului la ritmul evoluției de ansamblu a societății românești la hotarul dintre secole, dacă nu și la nivelul de civilizație existent în alte părți ale lumii, s-a dovedit a fi lipsa de pregătire a personalului chemat să aplice legea în litera și spiritul ei. Pentru că, așa cum sublinia pe bună dreptate același competent observator, „bunele rezultate ale unui sistem penitenciar depind mai mult de persoanele ce sunt însărcinate să aplice acest sistem, decât de sistemul însuși”⁵⁴. Or, legislația în această privință avea serioase curențe, personalul angajat avea un statut incert, condițiile de admisibilitate și de stabilitate în funcții erau adesea încălcate spre a face loc improvizărilor⁵⁵, salarizarea era defectuoasă⁵⁶, iar abuzurile se exercitau uneori nu numai asupra condamnaților, ci și a gardienilor sau a celorlalți funcționari ai penitenciarelor. Din aceste cauze cumulate, unii directori generali ai penitenciarelor, în cursul anilor care au urmat, aveau să demisioneze din funcțiile ocupate, spre a nu-și asuma răspunderea pentru starea deplorabilă în care se aflau închisorile din țară, stare perpetuată până la sfârșitul secolului al XIX-lea⁵⁷ și, continuată, desigur în deceniile de început ale veacului următor.

⁵² Trecută în anul 1897 în subordinea Direcției Serviciului Sanitar.

⁵³ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 121.

⁵⁴ Idem, *Raport general asupra închisorilor pe 1897* (cf. Șt. Arsenescu, *op. cit.*, p. 275-276).

⁵⁵ Em. Antonescu, *op. cit.*, p. 93.

⁵⁶ Șt. Arsenescu, *op. cit.*, p. 280.

⁵⁷ Al. Radianu, *op. cit.*, p. 295.

Soluția ieșirii din impas, vehiculată la început mai discret, apoi cu puteri sporite, a constat în trecerea Direcției generale a penitenciarelor din subordinea Ministerului de Interne în cea a Ministerului de Justiție. Suprapunerea de competențe și desele conflicte generate de aceasta au grăbit aceste preocupări, motivate de dubla interpretare a articolului 585, alin. 2 din Codul de procedură penală⁵⁸, definit ca „izvorul tuturor conflictelor care se ivesc zilnic între magistrați și administrația închisorii”⁵⁹. Dar și regulamentul general, asupra căruia am stăruit mai sus, lăsa loc suprapunerilor de competențe, inclusiv abuzurilor. De exemplu, art. 115 din acel act normativ⁶⁰ oferea directorilor de penitenciare dreptul de a recomanda domnitorului (nu regelui – cum greșit apare în textul documentului, publicat în 1874) pe osândiții merituoși, vrednici de amnistie. Directorii, în marea lor majoritate, au înțeles acest drept în chip *exclusiv* pentru administrația închisorilor, ignorând rolul instanțelor judecătorești și al Ministerului Justiției în finalizarea propunerilor pentru amnistie, ca unele ce cunoșteau împrejurările și gravitatea faptei pentru care fusese pronunțată pedeapsa, fiind, deci, în măsură a-și da sau nu acordul pentru înscrierea oricărui condamnat pe lista amnistiabililor⁶¹.

Multe alte aspecte desprinse din aplicarea legii și a regulamentului din 1874 s-au dovedit fie insuficiente, fie inoperante, din varii motive, în procesul ameliorării sistemului penitenciar din România, relevând, cu timpul, realități pe care legiuitorul le-ar fi dorit eliminate definitiv, sau măcar parțial, precum: traiul laolaltă al deținuților în închisori și nu izolarea lor, așa cum glăsuia textul de lege; regula tăcerii în penitenciare nu și-a găsit nicicum rezolvarea, datorită și lipsei de profesionalism a personalului de supraveghere; înființarea societăților de patronaj a fost mereu amânată până în 1908, la fel cum s-a întâmplat și cu crearea acelor jurii disciplinare, pedepsele administrative aplicate osândiților fiind date mereu de directorul stabilimentului, fără a mai consulta juriul; inexistența unor spații carcerale special amenajate pentru cei cu pedepse mari; insuficienta sau nedreapta salarizare a unor categorii de funcționari din sistem etc.

Fără a elimina toate aceste neajunsuri, transferul Direcției generale a penitenciarelor din administrarea Ministerului de Interne în cea a Ministerului Justiției – prin legea din 23 martie 1914 – avea să asigure, între altele, exercitarea autorității în domeniu de către un singur factor decizional, creând premisele unei mai bune organizări interne și, poate, a unei mai bune corespondențe între caracterul punitiv al pedepselor aplicate și efectul lor recuperator în plan educațional.

⁵⁸ Iată textul complet al aceluia articol: „Primarul, polițaiul sau comisarul de poliție vor avea priveghere ca hrana arestaților să fie suficientă și sănătoasă; ei vor avea poliția acestei case de opreală sau de arest. *Cu toate acestea, judecătorul de instrucțiune și președintele curții de jurați vor putea da, fiecare în ce-l privește, ordinele ce vor trebui a se executa în aceste case și pe care le vor crede ei necesare, sau pentru instrucțiunea, sau pentru judecata procesului*” (subl. ns., A.U.). Cf. C. Hamangiu, *op. cit.*, I, p. 975.

⁵⁹ C. Rădulescu, *Studiu penal comparat asupra trecerii administrațiunii închisorilor sub dependența Ministerului de Justiție*, București, 1910, p. 22.

⁶⁰ C. Hamangiu, *op. cit.*, II, p. 195.

⁶¹ C. Rădulescu, *op. cit.*, p. 31-34.

ORGANISATION OF PENITENTIARY SYSTEM IN ROMANIA UNDER CAROL I
(Summary)

Keywords: Romanian, penitentiary system, modernizing, Carol I of Hohenzollern, law, regulation, Ferdinand de Dodun Perrières, Grigore Alexandru Ghica, Moldova, Alexandru Ioan Cuza.

The present study seeks to highlight the changes introduced by modernizing law in the Romanian penitentiary system during the reign of Carol I of Hohenzollern. Mainly is analyzed in detail the law and regulation relating to the prisons in Romania in 1874 and the problems encountered in the application of the provisions in its time, generated mainly by the lack of necessary funds. The law was mainly conceived by director-general of prisons in Romania, the French engineer Ferdinand de Dodun Perrières, brought into Moldova by Prince Grigore Alexandru Ghica, in 1852, to modernize the prison system of the Principality. Regulation drawn up by him in 1856 to Moldavia, was then adopted into an expanded form for Romania during the reign of Alexandru Ioan Cuza. The new legal regulations, developed in the spirit of ensuring organizational and institutional continuity, establish the staff, the organization, administration and maintenance of prisons, as well as the status and regime of detainee.